

بسم الله الرحمن الرحيم

آثار تسلیم در برابر خداوند از منظر آیات و روایات

زهرا فتحی شاهسوار^۱

چکیده

تسلیم شدن در برابر خداوند نشانه‌ی ثبات واستقامت انسان به هنگام نزول بلا یا و گرفتاری‌ها است و اینکه در همه حال مطیع و فرمان بردار خداوند باشند بدون هیچ شکایتی از محدودیت‌ها و گرفتاری‌ها چرا که او جبر خداوند هیچ عامل و موثری در عالم خلقت نمی‌شناسد. چنین انسانی به سعادت دنیوی و اخروی خواهد رسید و از نعمت‌های ویژه‌ی الهی بهره‌مند خواهند شد. لذا هدف اصلی مقاله حاضر بررسی آثار تسلیم در برابر خداوند از منظر آیات و روایات است که به صورت توصیفی و تحلیلی و به روش کتابخانه‌ای گردآوری شده است. با توجه به یافته‌ها می‌توان چنین نتیجه گرفت که تسلیم شدن در برابر خداوند آثار فردی و اجتماعی خاص به خود را دارد که انسان می‌تواند با تسلیم شدن در برابر خداوند هم به سعادت دنیوی از جمله آرامش و بهره‌مندی از نعمت و رحمت خدا برسد و هم به سعادت اخروی دست پیدا کند که در بالاترین آنها رسیدن به مقام قرب الهی است.

کلید واژه: آثار، تسلیم، روایات، قرآن

^۱ طلبه‌ی سطح ۲، حوزه‌ی علمیه صادقیه تبریز

مقدمه

تسلیم بودن به معنای پیروی بی چون و چرا از دستورات خداوند است و این که فرد مسلمان به همه اوامر، نهی ها، تقدیرات خدای حکیم در اعتقادات و هم در عمل ایمان داشته و در حد توانش به آن عمل کند و ثمره ی آن دارا شدن قلب سلیم خواهد بود که حتی در همه اعضای بدن تاثیر گزار است. به عبارت دیگر انسان برای این که از هدایت ویژه خداوند بهره مند شود باید در برابر خداوند تسلیم شود؛ زیرا کلید سعادت در آخرت همین تسلیم شدن است و باعث می شود که انسان کمال حقیقی خود را پیدا کند. این کمال حقیقی انسان با اختیار و با ایمان قوی نسبت به خداوند است نه با زور و تهدید. از این رو در اسلام تسلیم مومنان در برابر خداوند تا لحظه ی مرگ مورد سفارش موکد شده است چراکه اسلام خواسته تا همه انسان ها در مسیر درست گام بردارند و وجود حقیقی خود را تنها از آن خدا بدانند.

با توجه به مطالب گفته شده در این جا این سوال مطرح می شود که تسلیم در برابر خداوند از منظر قرآن و روایات چه آثاری دارد؟ و تسلیم در برابر خداوند چه آثار فردی و اجتماعی دارد ؟ در پاسخ به این سولات به صورت توصیفی و تحلیلی و به روش کتابخانه ای آثار فردی و اجتماعی تسلیم در برابر خداوند مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

اهمیت و ضرورت این موضوع در این است که یکی از مسائل مهم و موضوعات معنوی در اسلام مسئله ی تسلیم است و چون بنای اسلام بر بندگی برای خداوند است نمی توان هر کسی را مدعی تسلیم دانست. تا زمانی که آن شخص در محدودیت ها و گرفتارهای قرار نگرفته باشد نمی توان از تسلیم او سخن گفت چرا که کسی تسلیم خداوند است که در هنگام سختی ها و گرفتاری ها به خداوند اعتماد کند و راضی به رضای او باشد. این باعث می شود انسان پاداش خود را از خدا بخواهد و راه سعادت را در خداوند پیدا کند. لذا هدف اصلی از این تحقیق شناخت آثار تسلیم در برابر خداوند که هم در آخرت و هم در این دنیای مادی بهرمنند خواهد شد و اطاعت بی چون چرا از خداوند و دستورات او و رسیدن انسان به سعادت اخروی و دنیوی است و همچنین داشتن جامعه ای سالم که هرج و مرجی نداشته باشد.

از لحاظ پیشینه با توجه به منابع، مقالاتی در این زمینه نوشته شده که سه مقاله مشابه به این موضوع است از جمله؛ مقاله ی کارکرد های اخلاقی صفت تسلیم در صحیفه ی سجادیه، نویسنده، امیر حسین منصوری نوری، در این مقاله به کارکرد های اخلاقی صفت تسلیم در صحیفه سجادیه پرداخته شده و به آثار آن در آیات و روایات اشاره نشده. مقاله ی شاخصه ها و آثار تسلیم در

برابر خداوند از منظر قرآن و حدیث، نویسنده، زهرا السادات جوادی فر، در این مقاله هم به ضرورت و شاخصه های تسلیم را مورد بررسی قرار داده و به آثار آن هم به طور عام اشاره شده و به صورت جزئی نپرداخته است. مقاله ی نقش تسلیم در تأمین امنیت روانی فردی و اجتماعی از منظر قرآن کریم، نویسنده، رضا فقیه زاده، ولی الله نقی پور، علی نقی لزگی، در این مقاله هم به نقش تسلیم در تأمین امنیت روانی فردی و اجتماعی که یکی از آثار تسلیم است مورد بررسی قرار گرفته شده و به دیگر آثار آن نپرداخته است. وجه امتیاز مقاله حاضر در این است که آثار تسلیم در برابر خداوند را به صورت جزئی و خاص از منظر آیات و روایات مورد بررسی قرار می دهد.

۱. مفهوم شناسی

۱-۱. تسلیم

در لغت: تسلیم از ریشه ی (س ل م) بر وزن تفعیل است. تسلیم در لغت دارای معانی متعددی است از جمله به معنی، سلام کردن، واگزار کردن، سپردن، گردن نهادن و رام شدن است.^۱

امیر المومنین (علیه السلام) تسلیم را به معنای اسلام معنا کرده اند و در نهج البلاغه می فرماید: «لَا نُسَبِّحُ الْإِسْلَامَ نِسْبَةً لَمْ يَنْسُبْهَا أَحَدٌ قَبْلِي؛ الْإِسْلَامُ هُوَ التَّسْلِيمُ ...»^۲ «اسلام را چنان معنا کنم که احدی پس از من آن را به این صورت معنا نکرده باشد: اسلام همان تسلیم است.

در اصطلاح: تسلیم در اصطلاح، به معنای اطاعت از امر خدا، استتقبال از قضا و اعتراض نکردن به مصائب و ناملازمات^۳ و اخلاص در توحید است.^۴ این معنای اصطلاحی بر گرفته از قرآن کریم و احادیث ائمه (علیه السلام) است چرا که در قرآن کریم کلمه ی تسلیم دو بار به معنای گردن نهادن به امر خدا و رسول^۵ و یک بار هم به معنای تحیت و تعظیم به کار رفته است.^۶

تسلیم در احادیث اهل سنت و بیش از این در احادیث شیعه به معنای فرمان برداری از خداوند آمده است. امام صادق (علیه السلام) در حدیث معروف «جنود عقل و جهل» تسلیم را از لوازم عقل

^۱ عمید، فرهنگ فارسی عمید، ج ۱، ص ۵۷۵

^۲ نهج البلاغه، حکمت ۱۲۵

^۳ جرجانی، التعریفات، ج ۱، ص ۸۴

^۴ تفلیسی، وجوه قرآن، ج ۱، ص ۲۰

^۵ احزاب: ۲۲

^۶ همان: ۵۶

شمرده و ضد آن را شک دانسته است.^۱ ملا صدرا در شرح این حدیث، تسلیم را به معنای اذعان و تصدیق قلبی ذکر کرده است^۲ و سخن امام علی علیه السلام هم ناظر به این معنا است: «اسلام همان تسلیم و تسلیم همان یقین و یقین همان تصدیق و تصدیق همان اقرار و اقرار همان عمل کردن است»^۳

امام خمینی (رحمه الله علیه) تسلیم را به معنای انقیاد باطنی و اعتقاد قلبی و سلامت نفس از عیوب و خالی بودن آن از ملکات خبیثه می داند. به اعتقاد امام خمینی تسلیم یکی از صفات نیکوی مومن است که با واسطه طی مقامات معنوی و معارف الهی محقق می شود و کسی که تسلیم حق و اولیا خدا شود در مقابل آنها چوم و چرا نکند؛ لذا زود به مقصد می رسد.^۴ تسلیم در عرفان نیز به معنای پایداری و دگرگون نشدن ظاهر و باطن هنگام بلاست^۵

برخی از حقوق دانان در معنای اصطلاحی تسلیم گفته اند: تسلیم در عقد معوض عبارت است از این که یکی از طرفین دیگری را بر مالی که به او منقل کرده است مستولی سازد و به عبارت دیگر تسلیم عبارت است از تمکین طرف از تصرف با قرار دادن مورد معامله تحت اختیار طرف، مرادف اقباض است.^۶

برخی دیگر تسلیم را عملی می دانند که قائم به دو شخص است که به اعتبار دهنده تسلیم و به اعتبار گیرنده قبض یا تسلیم گویند.^۷

۲. آثار فردی تسلیم در برابر خداوند

همه موجودات عالم تسلیم خداوند هستند و تسلیم انسان در برابر خداوند یکی از محوری ترین صفت مومن است چرا که مومن را از غیر مومن جدا می کند و این تسلیم شدن و اطاعت بی چون چرا از خداوند آثاری دارد که شخص تسلیم شده از آنها بهره مند خواهد شد که این نوشتار به این آثار فردی از منظر قرآن و روایت پر داخته است.

^۱ کلینی، اصول کافی، ج ۲، ص ۶۹

^۲ صدر الدین شیرازی، الحکمه المتعالیه الاسفار العقلیه الاربعه، ج ۱، ص ۴۴۵

^۳ کلینی، اصول کافی، ج ۲، ص ۵۰

^۴ خمینی، شرح حدیث جنود عقل و جهل، ص ۴۰۲ و ۴۰۳

^۵ سلمی، طبقات الصوفیه، ج ۱، ص ۵۹

^۶ جعفری لنگرودی، مبسوط در ترمینولوژی حقوق، ص ۱۵۳

^۷ امامی، حقوق مدنی، ص ۴۴۹

۲-۱. آرامش

آرامش، یکی از آثار تسلیم در برابر خداوند، به همراه نیکوکاری است و وقتی انسان خودش می داند که خداوند آفریده گار و مالک همه موجودات است و اگر خطایی از او سر زند حتما مواخذه خواهد شد، به هراس می افتد. اما اگر با ایمان قلبی در برابر همه دستورات خدا تسلیم شود و فرمان بردار او باشد در وجودش به یه آرامشی دست پیدا می کند که در آن از مواخذه کردن ایمن است و به آنچه از دست داده محزون نمی شود و در برابر مشکلات هیچ هراسی ندارد. چرا که آرامش تنها در پرتو ایمان امکان پذیر است و تنها به اتکا به قوانین مادی هرگز ناامنی و اضطراب از بین نمی رود، چراکه عالم ماده، و علاقه به آن سرچشمه کشمکش ها و تصادم هست و اگر انسان از این دنیای مادی و لذت های آن دست بکشد آرامش تمام وجودش را فرا می گیرد که هیچ چیز نمی تواند جای آن را بگیرد.^۱ خداوند در قرآن کریم آرامش را یکی از آثار تسلیم بر می شمارد و می فرماید «بَلَى مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ»^۲ آری، کسی که روی خود را تسلیم خدا کند و نیکوکار باشد، پاداش او نزد پروردگارش ثابت است نه ترسی بر آنهاست و نه غمگین می شوند. در این آیه بهشت و پاداش خداوند و رسیدن به سعادت و خوشبختی از آن کسانی است که واجد دو شرط باشند: شرط اول تسلیم محض در مقابل فرمان حق و ترک تبعیض در احکام الهی، یعنی این طور نباشد که هر فرمانی اگر در آن منافعش باشد بپذیرد و آن را با کمال میل قبول کند هر چه مخالف آن باشد کنار بگذارد و آن را نپذیرد. شرط دوم این است که آثار این ایمان در عمل آنها به صورت کار نیک منعکس گردد، چون آنها نسبت به همه چیز نیکوکار هستند.^۳ در این حالت است که انسان نسبت به آنچه از دست داده ناراحت نمی شود و همیشه در آرامش مطلق است.

بنابر این می توان گفت مهم ترین اثر تسلیم در برابر خداوند و دستوراتش، آرامش است که در این آیه اشاره شده.

۲-۲. از زمره ی صالحان بودن

^۱ محیطی، تسلیم خدا بودن و آثار آن، ص ۵

^۲ بقره: ۱۱۲

^۳ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱، ص ۴۰۳

نتیجه گیری

راه سعادت و خوشبختی انسان‌های عاقل و بالیمان از مسیر بندگی خدا و تسلیم شدن در برابر او عبور می‌کند. انسان اصل محدودیت‌هایی که در این مسیر وجود دارد را پذیرفته و آماده‌ی زندگی کردن در این محدودیت‌ها یعنی در مسیر خداوند است زیرا این گروه می‌دانند که خداوند مالک حقیقی همه‌ی موجودات است و در برابر مقدرات صبور بوده و هرگز شکایتی از خداوند ندارد چون همیشه و در همه حال خود را مطیع خداوند می‌دانند و هم چنین به خوبی می‌دانند که تنها با حرکت و تسلیم شدن در این مسیر الهی می‌توانند به سعادت دنیوی و اخروی واقعی دست یابند. اگر تمام خواسته‌ی این گونه انسان‌ها بنا بر حکمت الهی باشد و راضی به حکمت الهی باشند، آرامش و آسایش را تنها در کنار خدا جستجو می‌کنند و تمام پاداش خود را هم تنها از خداوند خواستار هستند نه کسی دیگر. اسلام هم برای رسیدن انسان‌ها به مقامات بلند مرتبه معنوی از راه تسلیم شدن به خواسته‌های الهی مورد سفارش موکد شده است.

اهمیت و ضرورت این موضوع در این است که از نظر قرآن کریم سعادت دنیا و آخرت تنها متعلق به انسان‌های موحد است که اگر انسان بخواهد به مراتب بالای انسانی برسد، با تسلیم شدن در برابر خدا تا ابد جاودانه می‌شود و به مراتب اعلی دست خواهد یافت.

فرضیه‌ی تحقیق می‌تواند این گونه باشد که تسلیم شدن در برابر خداوند آثار فردی و اجتماعی خاص به خود را دارد. که در آثار فردی فرد می‌تواند به آرامش درونی برسد و از رحمت و نعمت خدا بهره‌برد و علاوه بر این به راه مستقیم هدایت می‌شود و به سعادت اخروی و دنیوی میرسد و در مسیرهای سخت زندگی به خدا توکل می‌کند.

در آثار اجتماعی تسلیم هم اگر همه فرمان بردار خدا باشند آرامش اجتماعی در جامعه به وجو می‌آید و همه همیار و همدرد یکدیگر خواهند بود و همچنین یک حکومت الهی در جامعه تشکیل می‌شود که هیچ گونه ظلم و ستمی در آن نخواهد بود.

بنابراین نتایج حاصل شده از این پژوهش این گونه است که اگر انسان پس از شناخت خداوند و هستی او در برابر او و فرمان‌هایش تسلیم شود به بالاترین درجات و مقامات در نزد خداوند خواهد رسید و این تسلیم از روی ترس و یا طمع نیست بلکه از روی ایمان واقعی به خداوند است. از این نقطه نظر، تسلیم شرط مسلمانی و معنای حقیقی عبادت، و کلید سعادت و سالک در آخرت است. زیرا چنین تسلیمی به معنای توحید حقیقی است. همچنین اگر همه انسان‌ها در

برابر خواسته های خداوند تسلیم شوند یک حکومت الهی خود به خود به وجود می آید که هرج و مرجی در آن وجود نخواهد داشت و همه در آسایش و آرامش زنگی می کنند.

فهرست منابع و مآخذ

✽قرآن کریم

✽نهج البلاغه

الف) منابع فارسی

۱. امامی، حسن، حقوق مدنی، تهران: ناشر اسلامیه، چاپ چهل و یکم، ۱۴۰۳ ه ش
۲. بهشتی، محمد، حق و باطل از دیدگاه قرآن (به انضمام تسلیم حق بودن)، تهران: روزنه، چاپ هشتم، ۱۳۹۰ ه ش
۳.، تسلیم حق بودن، تهران: روزنه، چاپ سوم، ۱۳۹۵ ه ش
۴. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، مبسوط در ترمینولوژی حقوق، تهران: گنج دانش، چاپ سی و هفتم، ۱۴۰۲ ه ش
۵. خمینی، روح الله، دانشنامه ی امام خمینی، تهران: موسسه ی تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۲ ه ش
۶.، شرح حدیث جنود وعقل، تهران: موسسه ی تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ سیزدهم، ۱۳۸۹ ه ش
۷.، آداب الصلاه، تهران: موسسه ی تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ بیستم، ۱۳۹۵ ه ش
۸. عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، تهران: انتشارات امیر کبیر، چاپ بیست و سوم، ۱۳۸۱ ه ش
۹. مطهری، مرتضی، انسان شناسی قرآن، تهران: انتشارات صدرا، چاپ پنجم، ۱۳۹۵ ه.ش
۱۰. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتاب الاسلامیه، چاپ سی و دوم، ۱۳۹۲ ه ش
۱۱. مهریز، مهدی، صدراپی خویی، علی، میراث الحدیث الشیعہ، قم: موسسه ی فرهنگی دارالحدیث، چاپ اول، ۱۳۷۷ ه ش

ب) منابع عربی

۱۲. آلوسی، شهاب الدین، **روح المعانی**، بیروت: دارالکتب العلمیه، چاپ دوم، ۱۴۱۵ ه ق
۱۳. ابن منظور، محمد بن مکرم، **لسان العرب**، بیروت: دار صادر، چاپ سوم، ۱۴۱۴ ه ق
۱۴. ابن بابویه، ابوجعفر محمد بن علی، **معانی الاخبار**، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۶۱ ه ش
۱۵. تفسیری، حبیب بن ابراهیم، **وجوه قرآن**، تهران: موسسه ی انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۱ ه ش
۱۶. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، **غررالحکم**، قم: دارالحديث، چاپ دوم، ۱۳۸۵ ه.ش
۱۷. جرجانی، علی بن محمد، **التعريفات**، بیروت: عبدالرحمان عمیده، چاپ سوم، ۱۹۸۷ م
۱۸. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، **المفردات فی غریب القرآن**، بی جا: دفتر نشر الكتاب، چاپ دوم، ۱۴۰۴ ه ق
۱۹. سلمی، محمد بن حسین، **طبقات الصوفیه**، قاهره: نورالدین شریبه، چاپ دوم، ۱۹۸۶ م
۲۰. صدر الدین شیرازی، محمد بن ابراهیم، **الحکمه المتعالیه فی الاسفار العقلیه الاربعه**، بیروت: داراحیاء التراث العربی، چاپ سوم، ۱۹۸۱ م
۲۱. طبرسی، فضل بن حسن، **مجمع البیان فی تفسیر القرآن**، تهران: ناصر خسرو، چاپ هشتم، ۱۳۸۴ ه ش
۲۲. مشکاه الانوار فی غرر الخبر، بی جا: دارالثقلین، چاپ اول، ۱۳۹۲ ه ش
۲۳. فیض کاشانی، محمد بن حسن شاه مرتضی، **علم یقین فی اصول الدین**، تهران: انتشارات بیدار، چاپ سوم، ۱۳۹۲ ه ش
۲۴. کلینی، محمد بن یعقوب، **اصول کافی**، بیروت: انتشارات مجید جواد، ۱۹۹۲ م
۲۵. مجلسی، محمد باقر، **بحار الانوار**، بیروت: داراحیاء التراث العربی، چاپ دوم، ۱۴۰۳ ه ق
۲۶. نوری الطبرسی، میرزا حسین، **مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل**، قم: موسسه ی آل بیت علیهم السلام الاحیاء التراث، چاپ دوم، ۱۳۶۸ ه ش

ج) مقاله

۲۷. محیطی، فرشته، "تسلیم خدا بودن و آثار آن"، کیهان، شماره ۱۸، ۱۴۰۰ ه ش